

Bölüm 17

TELEVİZYON DÜNYASI VE ÇOCUK İLİŞKİSİ: DİZİLERDE ÇOCUK TEMSİLLERİ¹

Seda SÜNBÜL OLGUNDENİZ²

GİRİŞ

Çocuk ve çocukluk kavramının inşası geçmişten günümüze dek içinde bulunduğu toplumun dönemsel özelliklerine bağlı olarak değişmekte ve sosyal yapılar içinde farklılıklar göstermektedir. Her toplumda yeniden tanımlanan ve biçimlendirilen çocukluk anlayışı o dönemin ekonomik siyasi ve kültürel yapısından etkilenmektedir. Bununla birlikte küreselleşmeyle beraber çocuk olmanın dinamikleri yeniden biçimlenmiş ve bu durum medya içeriklerinde yer alan çocuk temsillerine de yansımıştır. Dönemsel yapılar içinde çocukluk kavramının değişikliğe uğraması medyanın çocuğa ve çocukluğa ilişkin bakışını ve tanımlamalarını da farklılaştırmıştır.

Türk Dil Kurumu'nun (TDK) çocuk kavramına ilişkin tanımlamalarından bazıları şu şekildedir; “Küçük yaştaki erkek veya kız”, “Soy bakımından oğul veya kız, evlat”, “Bebeklik ile erginlik arasındaki gelişme döneminde bulunan oğlan veya kız, uşak”. Aynı kaynaktan mecazi anlamda çocukluğun “Belli bir işte yeteri kadar deneyimi ve yeteneği olmayan kimse” olarak tanımlandığı görülmektedir (TDK, 2022). Bu tanımlardan yola çıkılarak sözlükte çocuk kavramının belli bir yaş dönemi ile sınırlamanın dışında, aile, soy, davranış, bilinç ve deneyim olguları doğrultusunda biçimlenen bir yapıya sahip olduğu görülmektedir.

Bu çerçevede dahilinde çocuk kimliğine dair kuramsal yaklaşımları içeren “çocukluk incelemeleri” alanında üç temel öncül yer almaktadır. Allison James'e göre ilk öncül çocukluğun sosyal olarak yapılandırıldığıdır. Diğer bir öncül, çocukların kendileri için incelenmeye değer oldukları görüşüdür. Üçüncü öncül, çocukların yetkin aktörler olarak sosyal dünyaya ait belli bir bakış açısına sahip oldukları ve yetişkinler tarafından dinlenmeye değer bulunmaları durumudur. Bu öncül

¹ Bu çalışma Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo-Televizyon Anabilim Dalı Doktora Programında (2010) “Televizyon Dünyasında Çocuğun Temsili: Televizyon Dizilerinde ve Reklamlarda Çocuk Kimlikleri” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

² Dr. Öğr. Üyesi, Ege Üniversitesi, seda.sunbul.olgundeniz@ege.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-7496-1600

fikirler çok sayıda alanı içeren disiplinler arası bir platformun şekillenmesine olanak sağlamıştır (James, 2001, s. 28).

Bu çerçevede çocukluk tarihine bakıldığında çocukluğun doğal sanılan özelliklerinin çoğunlukla “toplumsal ve değişken oldukları” gözlemlenmektedir. Bu konudaki araştırmalar “belli bir zaman ya da topluma ait, tek bir çocukluk anlayışından bahsedilemeyeceğini, aynı zaman dilimi içinde, toplumda farklı çocuk anlayışlarının birlikte yer alabileceğini” ortaya koymaktadır (akt: Şirin, 2019, s. 12).

Çocuk gelişim kuramları açısından çocuk ve çocukluk kavramlarına bakıldığında farklı kuramcılar tarafından çocukluk yaşı ve çocukların gelişim dönemlerinin belli kategoriler altında toplandığı görülmektedir. Jean Piaget, “Bilişsel Gelişim Kuramı”nda çocuğun düşünce ve dil gelişiminin belli aşamalardan geçerek oluştuğunu ve birey-çevre ilişkilerinde etkin bir şekilde yapılandırıldığını ileri sürmüştür. Piaget’in kategorize ettiği duygusal devinim dönemi, işlem öncesi dönem, somut işlemler dönemi, soyut işlemler dönemi bağlamında bilişsel gelişim kuramı, medya içeriklerinin çocuklar tarafından nasıl anlamlandırıldığına ilişkin bir çerçeve oluşturması açısından önem kazanmaktadır (Timisi, 2011, s. 8-13).

Çocuk gelişim kuramlarından Albert Bandura’nın “Sosyal Öğrenme Kuramı” da bu bağlamda medyanın olası etkilerini çocukların gelişim dönemleri bazında değerlendirebilmek açısından önem taşımaktadır. Bandura davranışın oluşmasında kişisel ve sosyal etkenlerin belirleyici unsur olduğunu ve bu noktada davranışın çevre tarafından etkilendiğini ileri sürmektedir. Bandura, davranışın kazanılmasında ana etkenin ise gözlem yoluyla öğrenme olduğunu belirtmektedir. Bu yaklaşıma göre çocuğun gelişim sürecinde başkalarını gözlemleyerek, model alarak öğrenme durumu söz konusudur (Dönmezer, 2004, s. 192). Sosyal öğrenme kuramında model alma, taklit etme gibi davranışlar üzerinden kuramın medya ile olan ilişkisi kapsamında konuya yaklaşıldığında medya içeriklerinde yer alan karakterler ve bunların davranış biçimleri çocuk için taklit etme yoluyla öğrenme konusunda etkin rol oynayabilmektedir. Televizyon dünyasında kurgulanan karakterlerin davranış modellerinin çocuklar tarafından taklit edilebilme potansiyeli bu anlamda dikkat çekicidir. Bu durum bir karakterin konuşma biçimi, davranışı ya da giyim tarzının taklit edilmesi gibi geniş bir yelpaze içerisinde gerçekleşebilmektedir. Çocuklar karakterlerin davranışlarını (görsel, davranışsal, sözel) örnek alarak bu modele benzeyen tutum ve davranış biçimleri geliştirebilmektedirler.

Bu açıdan bakıldığında yaş grupları farklı olan çocukların hem bilişsel hem de duygusal alandaki ihtiyaçlarını giderme konusunda medya metinlerinin dikkat

çekici bir konumda yer aldığını söylemek mümkündür. Bu metinlerde yer alan anlatıların, görsel ve işitsel öğelerinin çocukların yaş dönemlerine uygun olarak tasarlanması bu anlamda önem taşımaktadır (Uğur, Tanrıöver, 2015, s. 9). Bu çerçevede kurgulanan içerikler açısından televizyon dünyasının genel yapısına bakmak gerekmektedir.

TELEVİZYON DÜNYASINA BAKIŞ

Televizyon dünyasına genel olarak bakıldığında Mutlu'ya göre televizyon; bireyin zaman ve mekâna dayalı sınırlarla çizili gündelik yaşam deneyimlerinin alanını geliştiren ve zaman zaman değişikliklere yol açan teknolojik bir araç olarak tanımlanabilmektedir. Televizyon içerikleri Boorstin'e göre yalnızca gerçek dünyanın seçilmiş görüntülerinden oluşmamakta, imal edilmiş yapay olaylar insanlara dünyanın gerçek görünümüleri olarak sunulmaktadır. Televizyon, günün her saati ekran karşısında yer alan herkese kesintisiz bir akış iletmektedir. Haberler, dramalar, reklamlar, diziler vb. birbirini takip eden akış içinde belli bir süreklilikte izleyiciye sunulmaktadır. Bu dünya içinde gerçek ve kurmaca bir anlamda iç içe geçmiş durumdadır. İnsanlar dramatik unsurlarla oluşturulan çerçeveden; çatışma, doruk nokta, çözüm gibi drama öğeleri temelinde oluşan bir anlam örüntüsünden gerçek dünyaya ve ilişkilere bakma eğilimi taşımaktadırlar (Mutlu, 1991, s. 15,79,87).

Televizyonun kurmaca dünyası içerisinde farklı program türleri kapsamında çocukların da sıklıkla yer aldığı görülmektedir. Haber programları, yarışma programları, diziler, reklamlar, hatta zaman zaman öğle kışağında yer alan güncel yaşam programlarında bile çocukların televizyon dünyasının aktörleri olarak konumlandırıldıklarını görmek mümkündür.

Televizyon dünyası içinde kurgulanan olaylar ve karakterlerle biçimlenen anlatılarda yer alan olaylar ve hikâyeler, çocukların içinde buldukları yaş dönemine bağlı olarak gerçekliği algılamalarında oldukça önem taşımaktadır. Televizyonun çocuklar için ulaşılabilirlik derecesinin kolaylığı bu aracın çocuklar tarafından kullanım potansiyelini de arttırmaktadır. Süre ve izleme deneyimiyle bağlantılı olarak televizyonun çocuklar üzerindeki etkileri en çok tartışılan ve araştırılan medya aracı olmasına yol açmaktadır.

Televizyon bu açıdan bakıldığında aynı zamanda bir sosyalizasyon ajanı işlevi de görmektedir. Medya metinleri pek çok farklı alanda (evde, okulda, arkadaşlarla) ortak bir iletişim aracı olma işlevini devam ettirmektedir. Morley bu durumu "insanlar klinik laboratuvar ortamında izleme deneyimi gerçekleştirmez,

televizyon izleme günlük pratiğin bir parçasıdır” diyerek ifade etmektedir. Bu anlamda izleme süreci karmaşık bir yapıyı barındırmaktadır. İzlenen metinler günlük gerçekliğin aynı zamanda da benliğin inşasında aracı bir rol üstlenmektedir (Paker & Cesur, 2007, s. 112).

Televizyon görsel ve işitsel öğeleri kullanım olanakları ve yarattığı atmosferle çok sayıda izleyiciye ulaşan ve tüketilen bir medya aracıdır. Günlük yayın akışı içinde yer alan farklı türde ki program içerikleriyle programlarda biçimlendirdiği kimlikler, izleyiciye zaman zaman gerçek dünya için bir referans noktası sunmaktadır. Programlarda (diziler, reklamlar, vb.) kurgulanan dünyalar televizyonunun araçsal doğasından kaynaklanan özellikler bağlamında izleyici için son derece dikkat çekici ve etkileyici bir yapıya bürünmektedir. Süreklilik, tekrar ve yeni iletişim teknolojilerinin sağladığı imkanlar dahilinde izleyici bu içeriklere erişim konusunda çok daha konforlu bir alanda yer almaktadır. Bu noktada televizyonun ev içi alanda bireysel tüketime elverişli konumu izleyicinin televizyona olan bağıını ve bir anlamda bağımlılığını arttırmaktadır.

Televizyon kendine ait görsel ve işitsel kodları ile kendine has kurmaca bir dünya yaratmaktadır. Zamansal ve mekânsal boyutun belirsizleştiği, küresel ve yerel olanın iç içe geçtiği bu evren, izleyici ile olan bağıını korumaya devam etmektedir. Her ne kadar yeni medya platformlarının ortaya çıkması geleneksel medya kullanıcılarının dijital medya platformlarına kaymasına yol açsa da günümüzde televizyon izleyicisi yayınlara olan ilgisini sürdürmektedir. Yayında olan dizilerin sosyal medya platformlarındaki hesapları, dizilerle ilgili izleyici yorumları ya da dizi içinde yer alan karakterlerin giyim tarzlarının insanlar tarafından kullanılıyor olması bu dizilerin belli bir kitle tarafından takip edildiğinin göstergeleri olarak değerlendirilebilir.

Günümüzde çok sayıda yerel, ulusal ve uluslararası televizyon kanalın yanı sıra dijital platformların sayısal artışı program bazında bakıldığında üretilen içerik sayısının artışına olanak sağlamıştır. Çok sayıda program farklı platformlar üzerinden izleyici ile buluşmaktadır. Bu noktada dikkat edilmesi gereken özellikle dijital platformlarda çocuk izleyiciler için ebeveyn kontrolünü etkin hale getirmektir. Çocukların tükettikleri içeriklerin gelişim dönemlerine uygun olması ve olumsuz etkiler yaratabilecek anlatıları içermemesi bu anlamda oldukça önemlidir.

MEDYA İÇERİKLERİNİN İZLEYİCİSİ OLARAK ÇOCUK

Çocuklar, günümüz dijital çağında doğdukları andan itibaren görsel ve işitsel mesajların farklı cihazlar aracılığıyla sürekli olarak aktarıldığı bir dünya içinde

büyümektedirler. Yayıncılık alanında gelişen teknolojik imkânlar içeriğe erişimi kolaylaştırmakta ancak bir yanıyla da tüketim biçimine bağlı olarak çocukların gündelik yaşam pratiklerinin belirlenmesinde önemli bir konumda yer almaktadırlar. Televizyonun gündelik akışı içinde yer alan hikâyeler, temsiller, sembolik modeller ve popüler imajlar gençlerin ve çocukların dünyayı anlamlandırma aşamasında ve yaşama ilişkin algıları üzerinde etkili olmaktadır (Singer & Singer, 2001, s. 309). Bu anlamda bireyin sosyalleşme süreci içinde televizyon bir bakıma yol gösteren bir işlev üstlenmektedir. Çocuğun sosyal yaşam içerisinde var olmaya başladığı ilk günden itibaren zihin haritası televizyondan aktarılan içerik kodları ve anlamlarla dolmaktadır (Cereci, 1996, s. 17).

İnsanlar zaman zaman içinde bulunduğu toplumsal gerçekliği anlamak, anlamlandırmak ve olayları yorumlayabilmek için medya araçlarından iletilen içeriklerden yararlanmaktadır. Konuya çocukluklar açısından yaklaşıldığında sürekli görsel ve işitsel iletilerle karşı karşıya kalan çocuklar hem televizyon ekranının izleyicileri, hem de bu ekranda temsil edilen bireyler olarak yer almaktadır. Özellikle dizi ve reklam sektöründe önemli bir aktör olarak konumlandırılan çocukların medya içeriklerinde nasıl temsil edildikleri pek çok araştırma için çıkış noktası olmuştur.

Televizyon bir yanıyla sanal bir çerçeve sunarken aynı zamanda reel toplumsal çevreyle eklemlenmektedir. Televizyon içerikleri, bilgi, görgü, davranış kalıpları, toplumsallaşma süreçlerinde çok yönlü ve çok boyutlu etkileşim içindedir. Bu durum “kimlik edinme süreci” olarak tanımlanabilecek ergenlik çağına daha da önem kazanmaktadır (Tanrıöver, Uğur, s. 76). Çocuk televizyondan alınan iletiler doğrultusunda sosyal yaşamlarında anlam haritalarının oluştururken bu iletileri kullanabilmektedir. Son yıllarda erişim imkanlarının kolaylaşması ve içerik sayısının oldukça artmış olması (yeni medya, dijital oyunlar, vb.) çocukların gündelik yaşamlarının herhangi bir anında bu mesajlarla karşılaşmasını sıklaştırmaktadır.

Yeni medya platformlarının sağladığı kullanım kolaylığı, televizyon yayınlarının video içerik platformlarından izlenebilme durumu çocukların istediği içeriğe istediği anda ve mekânda erişimini sağlamaktadır. Bu durum kullanıcıya kullanım kolaylığı sağlaması açısından olumlu bir nitelik taşımakla birlikte çocukların medya içeriklerine erişimi konusunda bazı olumsuz unsurları da içinde barındırmaktadır. Yetişkinler için üretilmiş ve +18 (şiddet, cinsellik, vb.) içeriklere ailelerinin haberi olmadan kolaylıkla erişebilmektedirler.

Günümüzde televizyon yayınlarına farklı akıllı cihazlar aracılığıyla erişmek mümkündür. Telefonlar, tabletler, bilgisayarlar kısaca internet erişiminin mümkün

olduğu her türlü cihaz yayınların izlenmesine olanak sağlamaktadır. Medyada buna, izleyicinin dağılması (yani bir odada çocukların televizyon izlemesi ya da oyun oynaması, bir başka odada ise babanın ya da annenin başka bir mekânda başka araçlarla ilgilenmesi, e-posta ya da mail bakmak ya da yeni medya araçlarını kullanmak gibi) adını vermektedir. İngiltere'de 1.200 çocuğun katıldığı bir ankette 5- 6 yaş gibi çok küçük yaş gruplarında ve giderek artan sayıda çocuğun kendilerine ait teknolojik cihazların olduğu kaydedilmiştir (Palmer, 2019, s. 292).

Medya aslında çocukla bireysel etkileşim içinde değildir. Ancak toplumsallaştırıcı etkileri kendine özgü bir özellik taşımaktadır. Medya içerikleri günden güne düzenlenir, çocuğu cezalandırmaz ya da ödüllendirmez ancak çocuğun duygularına yanıt vermektedir (Elkın, 1995, s. 103). Bu açıdan bakıldığında medyada yer alan temsiller, izleyicinin ideolojik yaşamı içinde yorumlanmaktadır. Bu durumda çocuklar düzenli biçimde televizyon içeriklerine ve televizyonun ideolojik taşıyıcılığına maruz kalmaktadırlar. Bu aktarımlar onların günlük iletişim etkinlikleri içerisine yerleşmektedir. Çocuklar arkadaşlarıyla oyun oynarken ya da yetişkinlerle konuşurken sıklıkla televizyondaki karakterlere, programlara, gerçek dünyaya ait durumları tanımlamak için televizyondan aktarılan temalara başvurmakta (Lull, 2001, s. 34,150). Televizyon dizilerine bakıldığında dizilerde sıklıkla yetişkinlerin dünyasının yer aldığı görülmektedir. Anlatılan hikâyelerde aslında onların hikâyeleridir. Bu noktada çocuklar büyüklerin ne gibi sorunları olduğunu, gündelik hayatlarında nasıl ilişkiler kurduklarını, karşılaştıkları sorunlara verdikleri tepkileri ve çözüm yollarını bu diziler aracılığıyla deneyimlemektedirler (Danacı, Yüce & Kara, 2014, s. 74). Kurmaca yapımlar olan dramalarda senaryo bir olay veya kahraman üzerinde temellenmekte ve olay örgüsü bunun üzerine inşa edilmektedir. Bu kahramanların kişiliği çocuklar için bir rol model oluşturabilmektedir. Bu iletiler çocukların etik, ahlak ve adalet duygularının gelişim sürecinde önemli bir rol oynayarak zihinlerinde ki anlam inşalarında suç ve suça yönelik algılarını da biçimlendirebilmektedir (Yağlıcı, 2019, s. 110). Dolayısıyla televizyon dizileri kurguladığı evrenler ve karakterler aracılığıyla kurmaca bir dünyayı ekranlara taşımaktadır. Bu dünya içerisindeki dizi karakterlerinin davranışsal ve biçimsel kodları çocuk dünyası içinde önemli bir yere sahiptir. Çocuk izlediği dizide ki karakter gibi olmak, onlar gibi yaşamak kısaca o hayata ilişkin verileri kendi hayatına yerleştirme eğiliminde olabilmektedir. Medya aracılığı ile yaratılan modeller çocuk için dış dünyayı tanıma ve anlamlandırma aşamasında önemli bir konumda yer alabilmektedir. Bu noktada özellikle kendi yaş gruplarına yakın temsillerin ekranda nasıl yer aldığı onların bu karakterle kuracakları bağ açısından önem taşımaktadır.

Çocuk, medya yoluyla aktarılan içeriklerin özünü belli bir zaman dilimi içerisinde yaşama ortamının etkisiyle de almaktadır. Kitle iletişim araçlarının toplumsallaştırıcı etkisinin ne ölçüde olduğu açık değildir. Ancak medya içerikleri çocuğa aile içerisinde, komşuluk ilişkilerinde ya da okulda üstlenmesi gereken rol modelleri sunmaktadır (Elkın, 1995, s. 100,101). Televizyonun çocuklar için neredeyse aile kadar önemli bir toplumsallaşma aracı olduğunun kabul edilmesi “istenilmeden öğrenme” şeklinde açıklayan kuramsal yaklaşımlarda yer almıştır. Çocuğun toplumsallaşma aşamasında teknolojilerden yararlanma düzeyi bu açıdan önemlidir. Görsel, yazılı ve sanal iletişimin birbirine nasıl eklemlendiği çocuk ve medya ilişkisi açısından önemli bir unsurdur (Toksöz, 2004, s. 36,41).

Televizyon dışındaki diğer medya araçları belli bir okuryazarlık becerisi gerektirmekteyken (okuma yazma, teknolojiyi kullanma) çocuklar televizyon aracılığıyla aktarılan her iletiyi görmekte ve duymaktadırlar. Bu durum çocuklara televizyondan iletilen her türlü mesaja erişim ve tüketim imkânını sağlamaktadır. Bu bağlamda medyanın olayları nasıl aktardığı, nasıl bir çerçeve içinde sunduğu önem taşımaktadır. Aslında yeniden kurgulanan bir televizyon dünyası söz konusudur. Televizyon araçsal doğasından kaynaklanan özellikleri bağlamında kurgusal bir evreni ekranlara taşımaktadır. Farklı türlerdeki televizyon programları eğlendirici, ikna edici ve zaman zaman öğretici olabilmektedir.

Kısaca medya izleyicisi olarak çocuk bu medya araçlarını gözler, düşsel anlamda onlara katılır ve sunulan kuralları, kalıpları kullanabilir. Bu kullanımların gerçekleşip gerçekleşmediği ise bireyler arası etkileşimde açığa çıkmaktadır (Elkın, 1995, s. 104). Örneğin, izlediği bir dizide ki karakterin giyim kodlarını kendi günlük yaşamına uyarlamak, onun gibi konuşmaya çalışmak ya da davranış biçimlerinde o karaktere benzemeye çalışmak bunun bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Çocukların televizyon programlarının gerçekliğine ilişkin değerlendirmeleri televizyonun içeriğine ve tekniğine bağlı olarak kendini göstermektedir. Gerçeklik duygusunu ileten mesajlardan çok programda yer alan olayların, kahramanların ve mekânların çocukların gündelik yaşamda karşılaştıklarına benzer olması bu noktada önem taşımaktadır (Timisi, 2011, s. 51). Bu bağlamda anlatı içerisinde iletilen mesajların gerçek yaşamda deneyimleyebileceği olaylar üzerinden kurgulanması bu olayların karakterler aracılığıyla ve televizyon ekranlarından yansımaları televizyonun öğreticiliği konusunda önem taşımaktadır. Ancak unutulmaması gereken, bu süreç içerisinde çocuğun dahil olduğu yaş grubu, bağlı olduğu sosyo-kültürel yapı gibi değişkenlerin önemidir.

TELEVİZYON DÜNYASINDA ÇOCUĞUN TEMSİLİ: DİZİLER VE REKLAMLAR

Televizyondan yayıncılığında önce sinemada da çocuk temsillerine rastlanmaktadır. 28 Aralık 1895 tarihinde Paris'te Grand Cafe'de gösterilen "L'Arroseur Arrose" adlı filmde çocuk önemli bir öge olarak konumlandırılmıştır. Bu filmde çocukça yaramazlıklar yapan, büyüklerin işlerini neşeli bir şekilde karıştıran, neşeli canlı, kurnaz ve zeki, pratik düşünen, afacan özelliklere sahip bir çocuk temsili yer almaktadır. Bu bağlamda sinemada çocuk temsillerine ilk günden itibaren yer verilmiştir demek mümkündür. Ancak bu durum yabancı filmler için geçerli olmakla birlikte Türk sinema tarihinde bu durum biraz farklılaşmakta ve ilk yıllarda çocuk temsillerine pek rastlanmamaktadır (Öcel, 2001, s. 32,33).

Çocuk dünyasını değişen toplumsal koşullarına göre yeniden kurgulayan televizyon ise bir anlamda küresel dünyanın isteklerine göre biçimlenen kimlikleri üretmektedir. Çocuk kimliklerinin inşasında sistematik olarak bir üretim durumu söz konusudur. Medya içeriklerinde yer alan kodlar, göstergeler ve dilsel yapılar üzerinden bu anlatıların aktarıldığı görülmektedir. Dolayısıyla çocuk kimlikleri sistem tarafından belirlenen "özneler" olarak medya içeriklerinde konumlandırılmaktadır.

Televizyon dizileri her bölümde tanımlanmış karakterler, bu karakterlerin dahil olduğu olaylar, belli mekanlar ve bir önceki bölümde oluşturulan atmosfer üzerinden devam eden yapımlardır. Her bölüm içinde açılıp kapanan bir öykü barındırdığı gibi devam eden bir öyküyle de izleyiciyi diziyeye bağlı tutmaktadır. Bu süreklilik karakterlerin zaman içinde açılmasına olanak sağlamakta ve karakterin derinleştirilmesine imkan tanımaktadır (Mutlu, 1991, s. 199,200). Dizilerin uzun soluklu bir yapısının olması aynı zamanda karakterlerin izleyici tarafından tanınması ve akılda kalması potansiyelini arttırmaktadır. Çocuklar için üretilen dizilerde çocuklar sayısal olarak çoğunluğu oluşturmaktadır. Aynı zamanda olaylar dizisi çocukların dünyası üzerinden oluşturulmakta ve çocukların sorunları, yaşamları, ilişkileri ön planda yer almaktadır. Ancak bu tür dizilere sıklıkla tematik kanallarda (çocuklara yönelik yayın yapan) rastlanmaktadır. Tematik kanalların dışında kalan diğer kanallarda yayınlanan dizilerde çocuk temsilleri sıklıkla olaylar dizisi içinde daha arka planda yer alan konumdadır.

Çocuklar üzerinden inşa edilen temsillerinin yaşam biçimi, giyim kodları, moda olana yönlendirilme ve tüketilecek mekan temsillerine kadar dönem dönem yeniden biçimlendirilme durumu söz konusudur. Televizyon dünyasında

temsil edilen çocuk, içinde bulunduğu dönemin tüketim alışkanlıkları ve davranış kodlarıyla biçimlenen yeni kimliğiyle yer almaktadır. Bu durum çocuğun tutum ve davranışlarından, arkadaşlarıyla ve ailesiyle kurduğu ilişkiye kadar geniş bir alan içerisinde kendini göstermektedir.

Çocuk temsilleri televizyonda postmodern dünyanın tüketici kimliğine sahip, içinde bulunduğu yaşın döneminin gereklerinden çok daha farklı davranış ve düşüncelere sahip olabilen, kendinden emin, kararlı küçük yetişkinler formatındaki temsiller olarak yansımaktadır. Genel olarak temsil edilen çocuk ve çocukluk imgelerine bakıldığında kendine güveni olan, akıllı, karar verme mekanizmasında aktif, olaylar karşısında söz sahibi çocuklar olarak inşa edildikleri görülmektedir. Özellikle televizyon reklamlarında eğitilmiş, güzel, başarılı, lüks tüketimle ilişkilendirilen çocukluk imgesi dikkat çekicidir.

Reklamlarda yer alan temsillere bakıldığında çok çeşitli çocuk görüntülerinin yaratıldığı görülmektedir. Örneğin, Ten Ten tipinde süper aktif maceracı çocuklar: çocukların yapmaya can attıkları nefes kesen işler (gökdelene çıkmak), becerikli kurnaz çocuklar (fiziksel aktivitelerde anne-babadan daha üstün olmak), yetişkinlere akıl veren çocuklar (kullanacağı markanın özelliklerini anne-babaya anlatan çocuklar) ve akıllı, kibar çocuklar (Kapferer, 1991, s. 94, 95). Dolayısıyla reklam dünyası içerisine konumlandırılan çocuk tüketime yönelik olarak belli kalıplar aracılığıyla temsil etmektedir. Çocuklar sadece kendi kullanım alanlarına ait olan ürünlerin değil, yetişkinlerin kullanım alanlarına ait ürünlerin reklam filmlerinde de yer almaktadır. Bu tür reklam filmlerinde daha iyi ebeveyn olabileme mesajı çocuk üzerinden ürünle ilişkilendirilmektedir. Bu durum bazen ürünün sağladığı konfor, güven, sağlık, mutluluk gibi unsurlar bağlamında ürün ve çocuk arasında ilişki kurmaktadır (araba, mücevher reklamları vb.)

Yapılan çalışmalara bakıldığında çocukların belli dönemlerde belli adlarla ilişkilendirildiği de görülmektedir. Örneğin; serüven çocuğu, masal çocuğu, sinema çocuğu, çizgi roman çocuğu, radyo çocuğu, elektronik çocuk, bilgisayar çocuğu, ekran çocuğu vb. (Soysal, 2019, s. 179). Bu noktada çocuğun o dönem içerisinde medya araçları ile olan ilişkisinin aslında bu tanımlamaların çıkış noktasında yer aldığını söylemek mümkündür. Çocukların dijital dünya ile olan ilişkisi önümüzdeki yıllarda çocuklara yönelik çok daha farklı tanımlamaların ortaya çıkması adına kaçınılmazdır.

Yazılı medyada yetişkinler, oluşturulmuş ve kurgulanmış gerçeklik temsilleriyle çocuğu nesneleştirirken, görsel işitsel medya çocuğun bizzat kendi temsillerini oluşturmasında son derece etkilidir. Çocuk özne olarak kendilik imajını

oluştururken medya aktarımları da bu imajın biçimlenişini etkilemektedir (Yetim & Yetim , 2008, s. 95,96).

Bu çerçevede özellikle 2000’li yıllarda çocuk temsillerinin daha yoğun olarak yer aldığı, çocukların olaylar dizisi içinde aktif olarak konumlandırıldığı diziler üzerinden genel bir değerlendirmeye yer verilecektir.

TELEVİZYON DİZİLERİNDE 2000’Lİ YILLARDA ÇOCUK TEMSİLİ

Televizyonda yer alan dizilerin anlatı yapısı ve olayların kurgulanış biçimi çocukların dünyasına önemli bir rol oynamaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi çocukların dünyasını biçimlendirmede etkili bir yere sahip olan televizyon, yarattığı temsiller üzerinden kurgulamış olduğu imajlarla kimlikleri tanımlamaktadır.

Çocukların dizilerdeki temsilleri değerlendirilirken belli kategoriler ön plana çıkmaktadır. Çocukların hangi sosyo-demografik özellikler bağlamında temsil edildiği belli bir çerçevenin oluşturulması açısından önem taşımaktadır. Dizilerde yer alan çocukların fiziksel özellikleri, hangi cinsiyet grubunun daha sık temsil edildiği, yaş grubu açısından hangi yaş gruplarının daha çok yer aldığı, çocukların içinde bulunduğu aile yapısı, sosyal kökenleri ve eğitim durumları gibi unsurlar temsillerin nasıl inşa edildiği konusunda önemli faktörlerdir.

Ayrıca olaylar dizisi içerisinde çocukların davranış modellerini ve olaylara katılım sürecinde nasıl bir tavır sergilediklerini saptayabilmek için kurgulanan etkileşim modelleri incelenmesi gereken bir diğer unsurdur. Bu noktada bakılmak istenen çocukların olaylar karşısında nasıl davrandıkları ve nasıl bir etkileşim içinde olduklarını ortaya koyabilmektir.

Günümüzde gerek dijital platformlarda, gerekse ulusal kanallarda çok sayıda dizi yayınlanmaktadır. Yayınlanan dizilerin birçoğunda çocuk karakterlerin yer aldığını görmek mümkündür. Bu dizilerde çocuk temsilleri yer almakla birlikte olaylar dizisi içinde aktif rolü olmayan çocuk karakterler de dizilerde sıklıkla yer almaktadır. Çocuklar bu tür dizilerde daha çok dramatik bir unsur olarak olaylar dizisine eklenmektedir.

2000’li yıllardan itibaren dizi sektöründeki gelişmeler ve üretimin artması çocukların olaylar dizisinin temelinde yer aldığı yapımların da ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır. Bu açıdan özellikle “Selena”, “Bez Bebek”, “Sihirli Annem” gibi diziler uzun yıllar izleyiciyle buluşmuş ve tekrarları uzun süre yayınlanmaya devam etmiştir. Hatta bu dizilere erişim video içerikli yayın yapan dijital platformlar üzerinden hala mümkündür. Bu platformlardaki izlenme sayılarına bakıldığında günümüzde hala belli bir kitle tarafından izlendiği görülmektedir. Bu tür dizilerde

olaylar dizisinin kurgusunda çocukların hem sayısal olarak daha fazla yer aldığı hem de olaylar dizisi içinde aktif olarak konumlandırıldıkları görülmektedir.

2000’li yılların başında oldukça geniş bir izler kitle tarafından tüketilen ve hala dijital yayın platformlarında izlenmeye devam eden “Bez Bebek” dizisi hem çocuk izler kitlenin oldukça ilgisini çeken, hem de olaylar dizisi içerisinde çocuk temsillerinin yer aldığı bir dizi olması açısından önem taşımaktadır. Ayrıca dizi günümüzde de tekrar bölümleriyle televizyonda yeniden yayınlanmaktadır. Bu açıdan dizinin hala yayında olması bu dizide yer alan çocuk temsillerin değerlendirilmesi açısından günceliğini korumaktadır.

Gerçek ve fantastik olanın bir arada sunulduğu geçmiş ve gelecek kurgusunun iç içe geçtiği “Selena” ve “Bez Bebek” gibi dizilerde yer alan çocuk temsillerinin fiziksel özelliklerine bakıldığında; batılı çocuk imajının bu dizilerde daha sık yer aldığı görülmektedir. Açık ten rengi, mavi göz, kızıl ya da sarı renk saçlarla medya tarafından yaratılan “güzel çocuk” tipi idealleştirilmektedir. Güzellik ölçütü batılı çocuk temsillerine yakın fiziksel temsiller üzerinden inşa edilmekte ve dizi içerisinde de bu tür çocuk temsillerine daha sık rastlanmaktadır. Kız çocukları zayıf, narin, bakımlı ve bedenine özen gösteren temsiller konumundadır. Çelimsiz ya da kilo sorunu olan çocuklar pek çok dizide ötekileştirilen, arkadaşları içinde arka planda kalan, zaman zaman alay edilen karakterler olarak konumlandırılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında tüketim toplumu tarafından biçimlendirilen beden politikalarının çocuk temsillerinde de yer aldığını söylemek mümkündür. Sağlıklı ve modern çocuk temsillerinin bu dizilerin geneline hakim olduğu görülmektedir.

Cinsiyet açısından bakıldığında ise kız çocukların sayısal olarak daha çok yer aldığı görülmektedir. Bu sayısal çokluk sadece rakamsal olarak değil aynı zamanda olayların kurgulanmasında kız çocukların daha etkin karakterler olarak yer almasından da kaynaklanmaktadır. Kız çocuklarının daha çok duygusal alanla ilişkilendirilmesi masalsi bir dünyanın prensesleri gibi konumlandırılması pek çok dizi içinde görülmektedir. “Selena” ve “Bez Bebek” dizilerinde erkek çocuk temsilleri gündelik yaşam içerisinde gerçekçi ve hayatı devam ettirmeye yönelik roller içinde sunulmaktayken kız çocuklar daha çok duygu durumları ile olaylar dizisiyle bağlantılandırılmaktadır. Dizilerde genellikle erkek çocukların dış mekanda sporla ilgilenen (basket, futbol), kız çocukların ise kız arkadaşlarıyla alışveriş merkezlerinde alışveriş yapan ya da dertleşen temsiller olarak yer aldığını görmek mümkündür.

Dizilerde çocukların yaş grupları kapsamındaki temsilleri genelde “8-11 yaş” ve “12 yaş” üzerinde yoğunlaşmaktadır. Duygusal ilişkilerin yer aldığı dizilerde (kız

ve erkek arkadaş edinme) yaş grubunun 12 yaş üstü olduğu görülmektedir. “8-11” yaş grubu arasında yer alan çocuklar fantastik olarak nitelendirilebileceğimiz büyü, sihir gibi unsurlarla hikâyenin kurgulandığı dizilerde daha yoğundur. Dizilerde “8-11 yaş” ve “12 yaş üstü” gruplarının daha sık temsil edilmesinin nedeninin bu yaş grubunda yer alan çocukların okula giden, sosyal ortamlarda bulunabilecek çocuklar olmalarından kaynaklandığı söylenebilir.

Eğitim dönemi açısından bakıldığında “Selena” ve “Bez Bebek” dizisine çocuklar genellikle ilk ve ortaöğretim öğrencisi olarak kodlanmaktadır. Olaylar dizisinin büyük bölümünü okul içi ilişkilerin oluşturduğu dizilerde çocuklar sıklıkla ana karakter konumunda yer almaktadır. Ancak dizilerde her ne kadar çocuklar ilk-orta öğretim öğrencisi olarak sunulsa da aslında çocukların eğitim durumları değil, okul içinde arkadaşlarıyla yaşadıkları duygusal ilişkiler ön plandadır. Dizilerde dikkat çeken bir nokta da özellikle dizilerde özel eğitim kurumlarında okuyan çocukların temsiline ilişkin artışın olduğudur. Tüketim her alanda olduğu gibi eğitim alanında da kendini göstermektedir.

Dizi içerisinde yer alan çocukların konuşma biçimleriyle, giyim kodlarıyla zaman zaman küçük yetişkinler gibi konumlandırılması postmodern dünyanın bir sonucu olarak değerlendirilebilmektedir. Bu noktada yetişkin dünyası ile çocukların dünyasının (konuşma, giyim, vb.) bazı noktalarda kesişmesi çocukların içinde buldukları yaş grubuna ait davranış ve giyim kodlarının dışında yetişkin hayatının minyatürleri gibi konumlandırılmalarına yol açmaktadır.

Çocukların hangi yaş grubuna dâhil olduğu, çocuğun aile içerisindeki etkinlik düzeyi ve söz sahibi olma durumuyla da ilişkilidir. Ancak geleneksel toplum yapısı içinde çocuğun konumundan farklı olarak günümüz dünyasında çocukların çok küçük yaş dönemlerinden itibaren aile içerisinde etkin konumda yer aldığı da bir gerçektir.

Modern toplumun en küçük sosyolojik ögesi olan aile kurumu içinde çocuk öğrendiklerini farklı toplumsal alanlarda da uygulamaktadır. Aile içinde çocuğa aktarılan toplumsal cinsiyet rolleri çocukların kimliğine de yansımaktadır. Dizilerde ataerkil kodlarla inşa edilen baba figürleri ya da güçlü ve söz sahibi olan anne modelleri (Çocuklar Duymasın) dizilerde çocuklar tarafından örnek alınan ve ebeveynleri gibi davranış modelleri sergileyen çocuk temsilleri olarak yer almaktadır. Dolayısıyla dizilerde anne ve baba temsillerine ilişkin davranış kalıpları ve rollerinin çocuklara da yüklendiği görülmektedir. Aile içinde etkin olarak söz sahibi olan, küçük yaşta olmasına rağmen yetişkinlere aynı haklardan yararlanmak isteyen çocuk temsilleri dizilerde dikkat çekici bir unsurdur.

Aile, çocuğun edindiği kimlik ve rollerin bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Aile kurumu içinde öğrenilen roller ve davranışlar çocuğun gündelik yaşamına yansımaktadır. Çocuğun içinde bulunduğu aile yapısı da çocuğun dizi içerisindeki temsil durumunu farklılaştırmaktadır. Bu noktada 2000’li yılların başında yayınlanan bu iki dizi içerisinde anne ya da babanın yokluğu üzerinden çocukların yaşadığı duygusal ve maddi sorunlar vurgulamaktadır. Bu noktada postmodern toplum yapısının dağılmış aile temsilleri dizilerde oldukça sık yer almaktadır.

Çocukların cinsiyeti, sayısı, eğitim durumu, anne babaya olan yakınlık durumu, çocuğun aile içinde ve toplumdaki işlevi gibi birçok özellik çocuğun aile niteliklerini içselleştirmesi ile ilgilidir. Genelde çocuk sahibi olan aileler “aile” kavramı ile tanımlanmaktayken sadece evli çiftlerden oluşan kurum “evlilik”, ya da “çift” sözcükleri ile anılmaktadır. Bu bağlamda çocuk aile kurumunu tanımlayan ve tamamlayan bir kavram olarak değerlendirilmektedir (Öcel, 2001, s. 16).

Dizi içerisinde çocuk temsillerinin inşasında bakılması gereken bir başka unsur çocukların hangi sosyal köken içerisinde temsil edildiğidir. Dahil oldukları sosyal köken temsil edildiği birçok alan için açıklayıcı olmaktadır. “Selena” ve “Bez Bebek” dizilerinde çocuklar kentli kimliği ile ön plandadır ve büyüdükleri ortamın özelliklerini taşımaktadırlar. Ancak son yıllarda bu dizilerden farklı olarak sosyo- ekonomik ve sosyo-kültürel olarak daha alt statüdeki temsiller yer almakla birlikte bu dizilerde çocukların yaş gruplarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Bu diziler kapsamında çocukların yaşadıkları bir sorun karşısında nasıl bir tavır sergilediklerine bakıldığında ise, çocukların da kendi sorunlarıyla başa çıkmak için mücadele verdikleri görülmektedir. Dolayısıyla geleneksel geniş aile yapısı içinde karşılaşılan sorunlar tüm aile bireylerinin sorunu halinde gelirken modern dünya da artık birey kendi sorunlarıyla başa çıkmak zorundadır. Sorunla mücadele aşamasında çocuğun kendi başına çözemediği sorunlar için aile bireylerin bir araya geldiği görülmekle birlikte ilk aşamada çocuğun bireysel mücadelesi onların aktif bireyler olarak temsil edilmesi anlamında önem taşımaktadır. Bu dizilerde çocukların karşılaştıkları sorunların daha çok duygusal alanda yaşanan olaylardan kaynaklandığı görülmektedir. Bu noktada daha önce de bahsedildiği gibi değişen çocukluk anlayışı dizilere de yansımaktadır. Duygusal alanda yaşanan sorunlar, duygusal çöküntüler daha önceki dönemlerde çocukluk dünyası içinde yer almayan yetişkinlerin dünyasına ait unsurlardır. Dolayısıyla bazı dizilerde çocukların sadece giyim tarzları ya da davranış modelleri değil duygusal alanda temsil edilme biçimleri de yetişkin dünyasına benzer özellikler barındırmaktadır.

Çocukların dizilerde tüketim anlayışı üzerinden inşa edilen tüketici çocuk kimliği ile temsil edildiği görülmektedir. Postmodern toplum yapısı içinde üretici kimliğinden koparak tüketici konumuna geçen çocuklar dizilerde de bu durumu yansıtmaktadır. Çocukların giyim tarzından, yaşadıkları ve gittikleri mekânların düzenlenmesine kadar pek çok alanda tüketim kültürünün etkisi hissedilmektedir.

Bu dizilerin (Selena, Bez Bebek) 2000'li yılların başında oldukça geniş bir izler kitle tarafından izlenmiş olması ve daha önce de değinildiği gibi farklı platformlardan tekrar bölümlerinin yayınlanması çocuk temsillerini nasıl sunduğu açısından önemlidir. Günümüzde diziler birçok televizyon kanalında yayınlanmakta ve yayın akışının büyük bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu açıdan çocukların gerek aileleri ile birlikte gerekse tek başına tükettikleri bu dizilerde çocukların kendi yaş gruplarına yakın temsilleri de izliyor olmaları açısından önem taşımaktadır. Çocuk, gerek izleyici olarak, gerekse ekrandan yansıyan temsiller olarak içinde bulunduğu toplumun dinamikleri çerçevesinde sürekli bir değişim içindedir. Televizyon mevcut kültürü etkilemekle birlikte çocuk kimliklerinin inşa sürecinde önemli bir role sahiptir.

SONUÇ

Çocukların medya kullanıcı olarak bu araçtan etkilenme düzeyleri konusunda literatürde çok sayıda çalışma yer almaktadır. Bu çalışmalara bakıldığında medyanın çocuklar üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri sürekli olarak tartışılmaktadır. Medyanın çocuklar üzerindeki olumlu etkileri eğitim ve bilgilenme konusunda medyaya yüklenen işlevdir. Bu durum farklı program türleri aracılığıyla gerçekleşmektedir. Yarışma programları, belgeseller ve çocukların gelişim dönemlerine uygun yayınlar bu türler kapsamına dahil edilebilmektedir. Ancak farklı medya araçlarının kullanım sıklığı ya da süresinin çokluğu çocukların yaratıcılık süreçlerinde ve günlük yaşam pratiklerinde olumsuz bazı sonuçlara yol açabilmektedir.

Günümüz dünyasında dijitalleşmenin oldukça hız kazandığı ve dijital platformların geniş bir kitle tarafından tüketildiği düşünüldüğünde bu alanda yayın yapan kanalların da aslında çocuklar için önemli bir alan olduğunu unutmamak gerekmektedir. “Televizyon toplumumuza özgü izlenme pratiği nedeniyle ev ve aile içi ilişkilerin yapısal özellikleri ile bağlantılıdır. Televizyon çocuklar için duygulanımsal bir işlev yüklenmekte ve toplumsallaşmanın önemli bir taşıyıcısı olmaktadır ” (Uğur, Tanrıöver, 2014, s. 205).

Tematik çocuk kanalları dışında televizyon kanallarında yer alan dizilerin içerikleri yetişin dünyası göz önüne alınarak tasarlanmakta ve çocuk temsilleri de bu dünyanın içinde kodlanmaktadır. Dolayısıyla çocuklar için zaman zaman öğretici ya da dış dünyanın tanımlanmasında önemli bir araç olan televizyonun çocuk temsillerinin sunumunda çok daha dikkatli ve bilinçli bir konumda olması oldukça önem arz etmektedir.

Gençlik ve çocuk dizilerinde isyankar, şiddet eğilimleri olan, saldırgan tavırlar sergileyen, eğitim konusunda sorunlar yaşayan karakter kurgularının özellikle gelişim çağında olan çocuklar için bir rol modeli olabileceği göz ardı edilmemelidir. Bu aşamada aslında ebeveynlere oldukça önemli bir görev düşmektedir. Çocukların dünyasına hitap etmeyen ya da izlendiğinde olumsuz davranış modellerinin aktarılacağı içeriklerden çocukları mümkün olduğunca uzak tutmak ve çocuğun içinde bulunduğu yaş grubuna uygun içeriklere yönlendirmek.

Çocukların özellikle kendi yaş gruplarına yakın olan temsiller aracılığıyla dünyayı anlama ve davranışları örnek alma durumuna daha yakın oldukları görülmektedir. Bunun yanında fiziksel görünümü (kilo sorunu olan) gereği ötekileştirilen ve medya tarafından yaratılan belli streotiplerin dışında kalan çocukların fiziksel olarak kendilerini yetersiz hissederek sosyal alanın dışında kaldıkları da görülmektedir. Bu nedenle özellikle dizilerde çocukların fiziksel özelliklerin bağlamında kategorize edilmesi “güzel ve çekici kız”, “yakışıklı ve zeki erkek” gibi tanımlamalar henüz ergenlik dönemi içerisinde olan ve fiziksel gelişim süreci devam eden çocuklar içinde zaman zaman sorunlar yaratabilmektedir. Tabi ki bu konu günümüzde televizyon yayınlarının çok daha ötesinde bir konumda yer almaktadır. Sosyal medya platformlarında paylaşılan ve idealleştirilen beden imgesi çocukların bu süreçte zaman zaman zorbalığa maruz kalmalarına da yol açmaktadır. Ancak televizyon yayıncılığın hala yüksek bir izlenme oranına sahip olduğu düşünüldüğünde bu alanın da çocuk izleyiciler için önemli bir etki potansiyeline sahip olduğu unutulmamalıdır.

Sonuç olarak, dizilerde çocuk temsillerinin olaylar karşısında fikirlerini söylemekten kaçınmayan, kendine güveni olan aktif bireyler olarak yer aldığını söylemek mümkündür. Bu durum günümüz dizilerinde yer alan temsiller içinde geçerliliğini korumaktadır. Gerek reklam filmlerinde gerek dizilerde pasif, çekingen, çocuk tipi, yerini birçok alanda aktif olmak isteyen, yaşama ilişkin kararlarda kendi düşüncelerini ortaya koyabilen çocuk tipine bırakmıştır. Yetişkinlerin dünyasında kendi kararlarını savunan ve sorunlar karşısında mücadele eden çocuk temsillerine sıklıkla rastlanmaktadır.

Televizyonda yayınlanan dizilerde, çocuk kimlikleri postmodern toplumun çocukluk anlayışına uygun olarak sunulmaktadır. Tüketim, toplumsal cinsiyet gibi kavramlar üzerinden yapılandırılan çocuk temsilleri, tutum ve davranışlar açısından da sıklıkla yetişkinler gibi davranan ve kararlar alan temsiller olarak dikkat çekmektedir. Televizyonda çocuk temsilleri içinde bulunduğu dönemin değerleri üzerinden kurgulanmakta ve çocuk kimlikleri televizyon dünyasında bu değerlerle temsil edilmektedir.

KAYNAKÇA

- Cerici, S. (1996). *Televizyonun sosyolojik boyutu*. İstanbul: Şule Yayınları.
- Danacı, Yüce, Ö. & Kara, B. (2014). Herşeyimiz televizyon. H. Uğur, Tanrıöver içinde, *TRT Uluslararası Çocuk ve Medya Kongresi II. Galatasaray Üniversitesi Çocukların Medyayı Alımlama ve Kullanım Biçimleri Araştırması Projesi* (s. 42-79). Ankara: TRT Eğitim Dairesi Başkanlığı.
- Dönmezer, İ. (2004). *Gelişim ve Öğrenme psikolojisi*. İzmir: E.Ü. Basımevi.
- Elkin, F. (1995). *Çocuk ve toplum, çocuğun toplumsallaşması*. (N. Güngör, Çev.) Ankara: Gündoğan.
- James, A. (2001). Yeni çocukluk sosyolojisinde sorunlar, yaklaşımlar ve pratikler. B. Onur içinde, *3. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi, Dünya da ve Türkiye'de Değişen Çocukluk* (E. G. Kapçı, Çev., s. 27-36). Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.
- Kapferer, J.-N. (1991). *Çocuk ve reklam*. (Ö. Şermin, Çev.) İstanbul: Afa Yayıncılık.
- Lull, J. (2001). *Medya iletişim kültürü*. (N. Güngör, Çev.) Ankara: Vadi.
- Mutlu, E. (1991). *Televizyonu anlamak*. Ankara: Gündoğan.
- Öcel, N. (2001). *Türk ve dünya sinemasında çocuk imgesi*. İstanbul: Emek Matbbacılık .
- Paker, O. & Cesur, S. (2007). Televizyon ve çocuk: çocukların tv programlarına ilişkin tercihleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 01 2011 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/esosder/issue/6133/82244> adresinden alındı
- Paker, O. & Cesur, S. (2007). Televizyon ve çocuk: çocukların TV Programlarına ilişkin tercihleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(19). 01 2010 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/esosder/issue/6133/82244> adresinden alındı
- Palmer, S. (2019). *Zehirlenen çocukluk modern dünyanın çocuklar üzerindeki zararlı etkileri*. (Ö. Çağlar, Aksoy, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Singer, G. & Singer, J. L. (2001). *Handbook of children and media*. USA: Sage.
- Soysal, M. (2019). Televizyon ve çocuk ilişkisi. A. M. Kırık içinde, *Geleneksel medyada çocuk ve iletişim* (s. 175-196). İstanbul: Çizgi Kitabevi.
- Şirin, M. R. (2019). Değişen çocuk ve çocukluk (biraz tarih ve felsefe biraz sosyoloji ve çocukluk sosyolojisi. *Çocuk ve Medeniyet*, 5-40. 02 05, 2021 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cm/issue/57213/807892> adresinden alındı
- Tanrıöver, Uğur, H. (2008). Vadide büyüyen erkek çocuklar. Y. İnceoğlu, Giritli, & N. Akıner içinde, *Medya ve çocuk rehberi* (s. 59-88). Konya: Eğitim .
- TDK. (2022, 12 07). Türk Dil Kurumu: <https://sozluk.gov.tr> adresinden alındı
- Timisi, N. (2011). *Elektronik bakıcı: televizyon ve çocuk ilişkilerine genel bir bakış*. İstanbul: Derin.

- Toksöz, O. (2004). Üç Kuşak çocuk ve medya. B. Onur (Dü.), *Cumhuriyetin 80. yılında disiplinlerarası bakışla Türkiye'de çocuk*. içinde Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.
- Uğur, Tanrıöver, H. (2014). H. Uğur, Tanrıöver içinde, *TRT Uluslararası Çocuk ve Medya Kongresi II*. Ankara: TRT Eğitim Dairesi Başkanlığı.
- Uğur, Tanrıöver, H. (2015). *Düşler diyarının minik kahramanları: köstebekgiller çocuklara yönelik dizilerin özellikleri ve algılanma biçimlerinin değerlendirilmesi: Örnek Olay çalışması*. Ankara: TRT Eğitim Dairesi Başkanlığı.
- Yağlıcı, M. (2019). Medyada çocuk suç ve kahramanlık olgusu. A. M. Kırık içinde, *Gelecekteki medyada çocuk ve iletişim* (s. 109-149). İstanbul: Çizgi Kitabevi.
- Yetim, N., & Yetim, Ü. (2008). Medya temsillerinde özne ve nesne olarak çocuk. Y. Giritli İnceoğlu, & N. Akıner içinde, *Medya ve Çocuk Rehberi*. Konya: Eğitim Kitabevi.